

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

מלחמת "חרבות ברזל"

גיליון מיוחד

מרכז דוד
לחשיבה צבאית
בין תחומית

מניעה באמצעות ורסטיליות אופרטיבית כמענה לאיום צבאות הטרור הדתיים של איראן

אל"ם (מיל) ד"ר עופר גוטרמן, ד"ר חיים אסא,
אל"ם (מיל) רן אייזנברג, אל"ם (מיל) דב"ד¹

מלחמת השבעה באוקטובר חושפת את פער הרלוונטיות של תפיסת הביטחון הישראלית מול האיום של רשת צבאות הטרור הדתיים של איראן. המאמר מציג מענה בגישה של מניעת יכולות, אשר בשונה מהמב"ם, אינה מחויבת להישארות מתחת לרף המלחמה, אלא להסרת האיום אל מתחת לרף נסבל. המניעה תמומש באמצעות ורסטיליות אופרטיבית - מערכה תחבולנית המיועדת למנוע הסתנכרנות של האויבים ולצמצם אילוצים על חופש הפעולה הישראלי. במעגל הקרוב, הגישה תתבטא באסטרטגיית "כיסוח דשא" (ובמלחמת־מנע במידת הצורך), ובמעגלים רחוקים תיושם בפעולות מודיעין, אוויר ומיוחדים, תוך הכרח לפעול במסגרת בריתות אזוריות ובין־לאומיות. גישה זו מחייבת שינויים בדפוסי קבלת ההחלטות המדינית והצבאית ועדכונים במאפייני המוכנות ובניין הכוח.

המשבר הפרדיגמטי של תפיסת הביטחון

מתקפת חמאס בשבעה באוקטובר והמלחמה הרב־זירתית שפרצה לאחריה מבטאות כישלון של תפיסת הביטחון הישראלית, על כלל רכיביה: מדינת ישראל כשלה ביצירת הרתעה מול חמאס ובהרתעת השלוחים האיראניים מהצטרפות ללחימה (הגם שחזבאללה הגביל את עוצמת פעולותיו); המודיעין כשל במתן התרעה על כוונות חמאס ועל יכולותיו (ההחלטה לצאת למתקפת הפתע, פרטי תוכנית המתקפה של חמאס, היקפי המנהור ברצועת עזה); צה"ל נכשל בשבעה באוקטובר בהגנה על תושבי הנגב המערבי, ולאורך חודשים של לחימה, הגנה על תושבי הצפון והדרום

¹ אל"ם (מיל) ד"ר עופר גוטרמן הוא עמית מחקר בכיר במכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין; ד"ר חיים אסא, בעבר ראש הצוות לביטחון לאומי (צוב"ל) לראש הממשלה יצחק רבין; אל"ם (מיל) רן אייזנברג, רמ"ח מבצעים בחיל האוויר לשעבר; אל"ם (מיל) דב"ד הוא מנהל מעבדות המחקר בתחום רשתות נירונים מלאכותיות בחברת מטריקס.

מתאפשרת רק בזכות פינוי חסר תקדים בהיקפו ובמשכו, של האוכלוסייה מאזור הגבול; הצבא לא הצליח להשיג הכרעה וניצחון צבאי מהיר בחזית הראשית ברצועת עזה, או בחזית המשנית בלבנון; והלחימה במיליציות התוקפות ממעגלים רחוקים יותר מתבצעת בעיקר בידי ארצות-הברית או קואליציה בהובלתה - בהעדר מענה התקפי ישראלי מספק.

לא מדובר בבעיה מסדר שני, קרי יישום לא נכון של תפיסה נכונה, אלא בבעיה מסדר ראשון - תפיסת הביטחון של ישראל נמצאת במשבר פרדיגמטי. בהתאם לכך, כתיבה עדכנית על המשבר מתייחסת לצורך בעדכוני של תפיסת הביטחון (שבתאי, 2024), ובכלל זה כוללת הצעות לבניית אורך הנשימה של הצבא למלחמה ממושכת (פינקל, 2024; אורטל, 2024), ולשילוב אקטיביזם מדיני שיחתור להסדר של הסכסוך הישראלי-ערבי (בר-יוסף, 2024). הגם שתפיסות אלו נכונות כשלעצמן, הן לא מציבות מענה מספק לאופי האיום הצבאי הניצב על ישראל מצידה של איראן, ואשר אחראי לפער הרלוונטיות הגדול של תפיסת הביטחון הקיימת.

איראן פיתחה לאורך השנים עוצמה צבאית שהבשילה לכדי איום אסטרטגי חריף על מדינת ישראל. עוצמה זו פותחה בשל השילוב בין תחושת איום קיומי לבין שאיפות מעצמתיות והגמוניות, מתוך מיזוג בין מניעים לאומניים ודתיים, ועל רקע מחויבות דוגמטית למאבק עם ארצות-הברית ועם ישראל. רכיבי העוצמה הצבאית האיראנית בנויים על מערכים צבאיים אסטרטגיים בעלי טווח אפקטיבי מול ישראל, פרי פיתוחן של התעשיות המקומיות; על תוכנית גרעין שנועדה לפתח בהדרגה יכולת צבאית או לפחות יכולת סף שתשמש כאמצעי להקרנת כוח והרתעה אסטרטגית; ועל רשת מיליציות הפרוסות ברחבי המזרח התיכון (צימט, 2024). התייחסות לכל קשת האיומים האיראנית חורגת ממסגרת הניתוח הנוכחי, ומחייבת תפיסה רחבה, שתשלב בין עדכון רכיבי ביטחון קיימים (דוגמת עדכון תפיסת ההרתעה מול מדינת סף גרעיני), לצד פיתוחם של רכיבים חדשים. במאמר הנוכחי אנו מבקשים להתמקד בתפיסת מענה אסטרטגי לרכיב אחד מבין השלושה - המיליציות החברות ברשת האיראנית.

אנו מציעים להבין ולהמשיג את האיום הצבאי שמציבות המיליציות האיראניות על מדינת ישראל כיום, בתור **רשת של צבאות-טרור דתיים**: ברמה הפוליטית, הן משלבות חזון ג'יהאדיסטי בלתי מתפשר מול ישראל, עם רגישות נמוכה לאילוצים מדינתיים על הפעלת הכוח הצבאי; ברמה האופרטיבית, הן נהנות מיכולות צבאיות מאסיביות ומתקדמות הודות למשענת המעצמתית של איראן, ובה בעת מפעילות את היכולות הללו בדפוסי טרור וגרילה. כך שבניגוד לצבאות מסורתיים, עובדה זו מצמצמת את נקודות התורפה שלהן ואת פגיעותן מיכולות התמרון והאש של צה"ל (ברון וולנסי, 2010; הכהן, 2016). העובדה כי רשת המיליציות פועלת כאיום רב-זירתי, במעגלים רחוקים וקרובים, מחייבת את ישראל לבחון את מאזן העוצמה שלה נגד הרשת כולה, ואת יכולתה לפעול בו-זמנית במספר חזיתות, לרבות אתגר

של פעולה אפקטיבית ומתמשכת בטווחים רחוקים. החיבור בין מגמה זו לבין התפתחויות בטכנולוגיה הצבאית, מוביל בניתוח מפוכח גם לצורך להכיר בשחיקת היתרון הכמותי והאיכותי של צה"ל על פני אויבים אלו.

העמדת תפיסת הביטחון הוותיקה לניתוח בהקשר של צבאות הטרור הדתיים

של הציר האיראני, חושפת את פערי הרלוונטיות שלה:

- **הרתעה** – מושג ההרתעה מאבד רלוונטיות, גם אם לא באופן מלא. כיוון שישויות אלו מחזיקות באידאולוגיה דוגמטית של השמדת ישראל, ומכיוון שמחויבותן לאילוצים מדינתיים רופפת וחלקית, קשה ליצור עליהן תחושת איום פוליטי, מדיני, כלכלי או אחר. הדבר נכון גם בהתייחסות להרתעה מפני יוזמה התקפית ספציפית, אך גם לרובד העמוק של תפיסת קיר הברזל שעומדת בבסיסו של רכיב ההרתעה (הנקין, 2016) – לא נכון להניח כי אויבים אלו יתייחסו בשל הפסדים בשדה הקרב, וינטשו את הרצון להשמיד את מדינת ישראל.

- **התרעה** – ברובד הכוונות, יש קושי בסיסי להבין את הגיוןן של ישויות אלו, שתפיסת עולמן הדתית-פוליטית שונה מזו שלנו. ברובד היכולות, תפיסת ההפעלה של המיליציות כוללת: בתחום הקרקעי – מסגרות קטנות בהרבה מאלו של צבא סדיר, כך שמעגל יודעי הסוד קטן וקשה יותר לחדירה; במאמץ האש – תפיסת ההפעלה הביזורית והמוכנות המבצעית של מערכי השיגור מספיקים לביצוע מהלומות פתיחה של האויב באופן שמותר למודיעין מרחב התרעה מצומצם מאוד. נוסף על כך, גם ללא קשר לזהותו של האויב, ההיסטוריה המודרנית שבה ומוכיחה כי לא ניתן למנוע לחלוטין הפתעות צבאיות אסטרטגיות (קס, 1990). **מנגד, חשיבותה של ההתרעה למלחמה בהקשר הישראלי המקורי, כטריגר לגיוס מילואים נרחב ומהיר, אינה חיונית כבעבר** מול מתאר האיום שמתכנן האויב והיקפו: מהלומות אוויריות ופשיטות של אלפי פעילים ניתנות לבלימה באמצעות מערכים סדירים מוגדלים של הגנה אווירית וקרקעית, שאותם ניתן לתחזק בעלויות נסבלות לכלכלה הישראלית.

- **הכרעה** – הכרעה בהקשר הישראלי נוגעת להשגת ניצחון צבאי מהיר ומוחץ (אייזנקוט וסיבוני, 2019), שיכול לכלול תפיסת שטחים ושחיקה של יכולות האויב (טל, 1998). המיליציות, לעומת זאת, אינן מחזיקות במרכזי כובד מדינתיים ואופרטיביים ברורים, מה שהופך את היכולת של ישראל להשיג הכרעה צבאית מהירה לבעייתית במיוחד, כפי שהוכח במלחמת לבנון השנייה, במלחמת השבעה באוקטובר, ובכל סבבי הלחימה ברצועת עזה, מאז השתלטות חמאס עליה. לא רק זאת, קיים גם קושי אינהרנטי של ישראל להכריע את המיליציות הפועלות נגדה במעגלים רחוקים, וזאת הן מטעמים מבצעיים של איכות המודיעין ויכולת הפעולה בטווחים רחוקים, והן מטעמים של אילוצים מדיניים.

• **הגנה** - מאחר שהאויב בנה, והמחיש בשבעה באוקטובר, יכולת מערכתית של פשיטות לשטחוננו, לצד יכולות אש מאסיביות - צה"ל ומדינת ישראל אינם יכולים להמשיך ולהסתפק בבנייה של רכיבי התגוננות נפרדים, אלא נדרשת תפיסה מערכתית ושלמה של הגנה בממדים השונים. בתוך כך, ברי כי תפיסת ההגנה הקרקעית חייבת לעבור רביזיה כדי לתת מענה לאיום הפשיטה המערכתית והרב־ממדית, וליצור הגנה חזקה על יישובי מרחב הגבול ומוצביו (אורטל, 2004). כמו כן, ברור כי בהיבטי ההגנה האווירית, התפיסה והיכולות הנוכחיים אינם הולמים את האיומים חסרי התקדים של הציר האיראני, הן בהיקפים והן בדיוק (ברון, 2023).

מתוך עמידה על פערי הרלוונטיות של התפיסה הקיימת ועל מאפייני האיום שהתחווירו באופן מוחשי וקשה במלחמת עזה, אנו מציעים עדכון לתפיסת הביטחון, שמבקש להוסיף רכיבים חדשים לתפיסה הקיימת ולעורר, בהקשר שלהם, פרשנות חדשה לחלק מהרכיבים המסורתיים. התפיסה המוצגת כאן ממוקדת, כאמור, במענה לאיום הספציפי של רשת צבאות הטרור הדתיים המשתייכים לציר האיראני, עם נגיעה חלקית בלבד באיום המדינתי האיראני, וללא כוונה לעסוק באיומים מדינתיים אחרים.

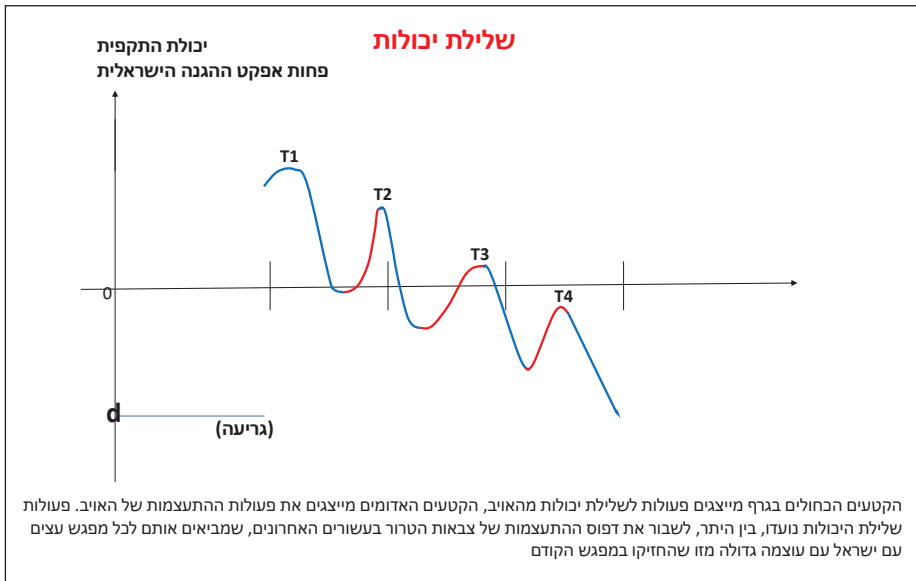
מניעה כ"רגל" בתפיסת הביטחון, ויישומה באמצעות ורסטיליות אופרטיבית

להבנתנו, התמודדות עם צבאות הטרור הדתיים של הרשת האיראנית מחייבת להעמיד במרכז את עיקרון המניעה. לפי עיקרון זה, **מדינת ישראל צריכה לפעול, באופן יזום ורצוף, לגרוע יכולות של האויב, כל אימת שהיא מזהה כי יכולות אלו מתפתחות לכדי איום אסטרטגי על המדינה ועל תושביה**. איום אסטרטגי מוגדר כאן כיכולות אויב שעוצמת הנזק הקיימת או המתהווה שלהן, בניכוי יכולות ההגנה הישראליות, הופכות אותן לאיום בלתי נסבל; בהקשר הישראלי הנוכחי, האיום האסטרטגי נובע מהיכולות המצרפיות של רשת צבאות הטרור בזירות השונות. בהתאם לכך, המניעה צריכה להוריד את האיום לפחות אל מתחת לאותו רף בלתי נסבל. מתניה ובכרך (2023) המליצו ליישם את גישת המניעה כאשר המחירים והעלויות של שלילת היכולות קטנים מעוצמת האיום המתהווה או הקיים ומהסתברות התממשותו. עמידור (2023) הוסיף כי קבלת ההחלטות על מניעה צריכה לשקלל גם את הערכת ההישג, קרי מידת היכולת לפגוע ביכולות ולהסיר את האיום ברמה שמצדיקה את מחירי הפעולה. גם לפי מודל זה של קבלת החלטות, האיום של צבאות הטרור הדתיים של הציר האיראני מחייב ומאפשר להבנתנו טיפול בגישה זו.

בדומה לתפיסת הביטחון המסורתית של ישראל, מניעת היכולות מבטאת היגיון של התקפיות ברמה האופרטיבית, מתוך מצב יסוד של מגננה ברמה האסטרטגית. אולם בשונה מעיקרון ההכרעה בתפיסת הביטחון המסורתית, גם בגרסתה המורחבת כ"הכרעה מצטברת" שתביא ל"הרתעה מצטברת" (בן-ישראל, 2013; דקל

ועינב, 2017; עמידרור, 2020) - מניעת היכולות אינה פעולה נקודתית בזמן, של הכרעה בעימות צבאי המתרחש אחת למספר שנים, אלא פעולה רצופה ומתמשכת של שחיקת יכולות האויב, לאורך שנים. בכך, מניעת היכולות אמורה לצמצם את ההישענות על הרכיבים המועדים לפורענות של הרתעה והתרעה, ומתמודדת עם הקושי להשיג ניצחון מהיר במלחמה נגד צבאות הטרור. היא גם מיועדת לשבור ולהפוך את הדפוס הקיים, שבו צבאות אלו מגיעים בכל פעם לעימות הבא עם ישראל מנקודת עוצמה גדולה יותר.

מניעת היכולות דורשת ניהול באמצעות **קווים אדומים** ביחס ליכולות האויב, שהתקרבות לחצייתם תחייב פעולה לשחיקת היכולות והשבת המצב לרמה נסבלת. חציית הקווים האדומים אינה מורכבת רק מעלייה ביכולות האויב, אלא נגזרת משקלול מאזן היכולות ההתקפיות וההגנתיות של שני הצדדים, בכל אחד מממדי הלחימה ומסוגי האיומים. "ברגע האמת", כל הנהגה מדינית וצבאית תתקשה לקבל החלטות עקרוניות בנוגע ליוזמה התקפית על מחיריה הצפויים ועל הנעלמים בנוגע להישג. כמו כן, היא תימצא בדילמה קונקרטית בנוגע לנקודת הזמן האחרונה לקבלת ההחלטה, כזו שלא תהיה מוקדמת מדי, אך גם לא מאוחרת מדי (עמידרור, 2023). זו אכן נקודת תורפה אפשרית ביישום של גישת המניעה, אך אנו יוצאים מנקודת ההנחה שלעיתים המציאות מזמנת צמתי קבלת החלטות היסטוריים, המחייבים את ההנהגה להכרעות בין חלופות קשות, מתוך ראייה כוללת וצופה פני עתיד.

באופן מעשי, ישראל יישמה לאורך שנות קיומה פעולות ואסטרטגיות שהביאו לידי ביטוי את עיקרון המניעה. מקרים מובהקים בעבר הרחוק יותר כוללים את מלחמת סיני (טל, 1998, עמ' 132-135), ואת "דוקטרינת בגין" למניעת התגרענות צבאית של

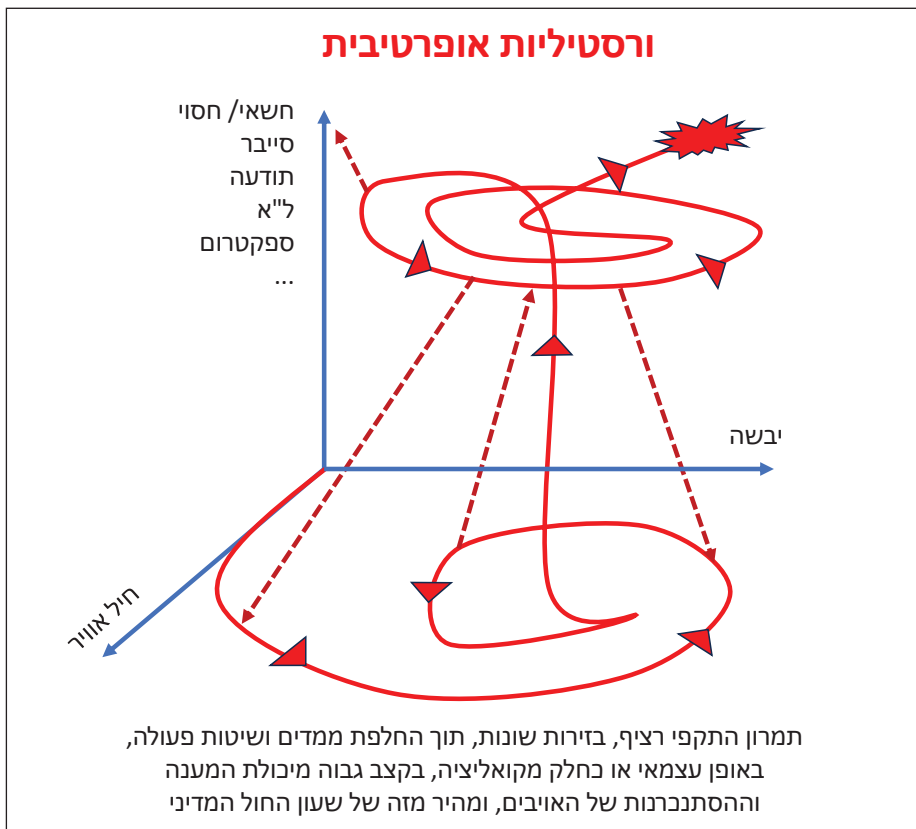
אויבי ישראל במזרח התיכון, שיושמה בעיראק, בסוריה ולאחריה באופן שונה (בשל אופי היכולות השונה) באיראן (מתניה ובכרך, 2023). בשני העשורים האחרונים יישמה ישראל את עיקרון המניעה ביהודה ובשומרון - בעקבות האנתפאדה השנייה, בסוריה - במסגרת המאבק למנוע את ההתבססות האיראנית (ענבר ושמיר, 2013; שמיר, 2017), ברצועת עזה - בעקבות אירועי השבעה באוקטובר; בלבנון - במבצע "מגן צפוני" (2018-2019) להשמדת המנהרות חוצות הגבול של חזבאללה. עם זאת, יישום התפיסה בעשורים האחרונים נעשה באופן תגובתי ובתחושת חוסר ברירה (ביה"ש וברצועת עזה), או באופן יזום אך רק בזירה נוחה לפעולה (בסוריה - שבה משטר אסד חושש מעימות עם ישראל, וכוחות הציר האיראני מוגבלים בתגובה משטח סוריה מחשש לקרע עם משטר אסד, ובלבנון - שם המבצע להשמדת המנהרות התבצע בתוך שטח מדינת ישראל). בתפיסה המוצעת, מניעת היכולות צריכה להתבצע באופן יזום בכל זירה שבה ניצבים או מתפתחים איומים בלתי נסבלים, וגם אם מחירי המניעה משמעותיים.

באופן רשמי, בשנים האחרונות לכאורה קיבל מושג המניעה ביטוי באסטרטגיית צה"ל כ"גישת המניעה וההשפעה", לפיה "יופעל הכוח הצבאי במגוון צורות כדי לעצב את שיקולי הפעולה של האויבים או המרחבים הרלוונטיים, או בכדי למנוע פעולות מהאויב ולשלול את יכולותיו. במסגרת זו יחוזקו מכלולי שיתוף הפעולה והמאמצים המאפשרים, כמו סב"ר, תודעה ומאמצים אחרים" (אסטרטגיית צה"ל, 2018, עמ' 18-19). למעשה, אסטרטגיית צה"ל מתייחסת בגישת המניעה למב"ם, שאופן הפעולה שלו "התקפי ויזום, מתחת לסף המלחמה" (שם, עמ' 19, ההדגשה שלנו). גישת מניעת היכולות שאנו מציעים שונה מהמב"ם. הגבלת המב"ם מתחת לסף המלחמה מגבילה בהכרח את שיטות הפעולה, את עוצמתן, את תדירותן, ואת סוג המטרות. לפיכך, המב"ם מביאה בחשבון אחרון לעיכוב, לצמצום או לדחייה של איומים, אך אינה מונעת אותם, תוך שהיא שוחקת את ההרתעה, מובילה לשקט בלתי יציב, ופוגעת במוכנות למלחמה (ליש, 2019; אורטל, 2021; סימן טוב וטרנברג, 2022; שלח וולנסי, 2023). ניהול הסיכונים במב"ם מבכר הימנעות מהסלמה על פני גריעת היכולות. לעומת זאת, גישת מניעת היכולות שאנו מציעים הינה שאפתנית יותר במטרותיה, רחבה יותר בשיטות הפעולה הכלולות בה, ונועזת יותר בניהול הסיכונים שלה. גישה זו מחויבת בראש ובראשונה להורדת האיום מתחת לקו אדום מוגדר, וזאת אף תוך נכונות להסתכן במערכה צבאית גלויה.

בהמשך לכך, אנו מצטרפים להמלצה של מתניה ובכרך (2023) לשלב את המניעה כ"רגל" נוספת, חמישית, בתפיסת הביטחון הישראלית, אותה אנו רואים כחיונית בהקשר של המציאות האסטרטגית הנוכחית. אנו מבקשים לתרום לפיתוח התאורטי והמעשי של רכיב זה באמצעות דיון בדרכי יישומו האפשריות. במסגרת זאת אנו מציעים גישה של ורסטיליות אופרטיבית, כשיטה הכללית ליישום שלילת היכולות. זוהי גישה תחבולנית שעיקרה - תנועתיות מתמדת ומנוהלת בין שיטות לוחמה

שונות, בממדי לחימה שונים, בזירות גאוגרפיות שונות ובסיפי פעולה שונים (חשאי/ חסוי/ גלוי).

הפעלת כוח מגוונת תיצור יתירות ביכולות, מכיוון שתאפשר להמשיך ולהחזיק ביכולות פגיעה באויב, גם כאשר יכולות מסוימות הופכות לבלתי זמינות ליישום, ותוכל "להתאים חימוש למטרה" מול נקודות תורפה שונות של האויב, כדי להשיג פגיעה רב-מערכתית. התנועה המתמדת בין שיטות הפעולה השונות תממש עקרונות של הפתעה, של רציפות ושל התקפיות, כדי להעסיק את האויב באבטחה ובהגנה, להגביר אצלו את אי-הוודאות, ולהפחית סיכוני הרגל ושחיקת כלים. נוסף על כך, המעבר מסוג פעולה אחד למשנהו אמור גם לסייע להפחית לחצים מדיניים ולצמצם פגיעה בלגיטימיות הפעולה הישראלית - הזמניות של כל אחת מצורות הפעולה שתיישם ישראל תוריד מתחושת הצורך של הקהילה הבין-לאומית לפעול נגדה ולהציב לה מגבלות, במיוחד ככל שיישמו כלים מתחת לסף של עימות צבאי עצים וגלוי.

המלחמה שגזרה מדינת ישראל על חמאס בעקבות אירועי השבעה באוקטובר עשויה, ככל שתפתח ככזו, להדגים הפעלה של גישת הוורסטיליות האופרטיבית. לאחר ששלב התמרון הכבד מוצה מטעמים שונים הקשורים במגבלות הכוח, ישראל

עוברת בהדרגה להפעלת כוח שונה ברצועת עזה, הכוללת פשיטות ומבצעי סיכול בהיגיון של "כיסוח דשא" (גת, 2024). במקביל, ישראל מכבידה ידה על תשתיות ועל פעילי חמאס ביהודה ובשומרון, ופועלת לסכל את אנשי התנועה מחוץ לזירה הפלסטינית. כמו כן, נכון שישראל תפעיל מאמצים גוברים ללוחמה כלכלית, משפטית ומדינית נגד חמאס, לקעקוע הלגיטימציה של התנועה ושל תשתיותיה בזירות השונות. במקביל לכל אלה, ישראל משלבת התנקשויות באנשי התנועה, מבצעי סייבר ותודעה (לפי אמצעי תקשורת זרים) גם מחוץ לגבולות הרצועה. כל אלו יחדיו מהווים בסיס למערכה קוהרנטית, ארוכת שנים, תוך שימוש במעברים מהירים בין שיטות וממדים, ככל שנדרש - כדי למנוע מצב שבו אילוצים חיצוניים יאלצו את ישראל להפסיק את המערכה. אופן ניהול זה מהווה גם רצף התקפי של מבצעים - בממדים שונים ובשיטות שונות - ובכך, הוא מחזיר את היוזמה לצד הישראלי.

באמצעות הוורסטיליות האופרטיבית, שלילת יכולות של כל אחד מצבאות הטרור הדתיים של הציר האיראני עשויה להשיג גם תועלת מצרפית, של **שבירת היכולת שלהם להסתנכרן יחדיו למערכה משותפת ורב־ממדית**, ובכך תצמצם ישראל את הפוטנציאל המסוכן של התלכדות הזירות.

יישום שלילת היכולות בזירות קרובות ורחוקות

שיקול נוסף בעד הרלוונטיות של גישת שלילת היכולות הוא התאמתו למבנה הכוח וליכולות האופרטיביות של ישראל. אומנם, מלחמת השבעה באוקטובר הכניסה או חשפה את ישראל למציאות ביטחונית בעייתית, שבמובנים מסוימים אף מבטאת נחיתות צבאית - לפחות בכל הקשור ליכולת העמידה העצמאית מול כל קשת האיומים הצבאיים המופעלים נגדה מהזירות השונות. עם זאת, באופן בסיסי, צה"ל מחזיק ביכולות משמעותיות של תמרון ואש במדינות הטבעת, והמערכת הביטחונית הישראלית מחזיקה ביכולות משמעותיות של מודיעין, של אוויר ושל כוחות מיוחדים, לפעולה בטווחים רחוקים יותר. להבנתנו, מיכולות אלו יש לגזור אסטרטגיות שונות בטווחי הפעולה השונים, ותהליכי מוכנות ובניין כוח שיוכלו להשיב לידי ישראל את היכולת לשקם את מאזן העוצמה הצבאית, ולהסיר את רמת האיום האסטרטגי שמציבות כלפיה כיום חלק מהיכולות של הציר האיראני.

במעגל הראשון ("מדינות הטבעת") - שלילת היכולות צריכה לבוא לידי ביטוי באסטרטגיית "כיסוח הדשא". עניינה, פעילות מתמשכת ורציפה של כוחות הביטחון בהובלת צה"ל, לפגיעה ביכולות האויב. הפעילות אינה מכוונת (לפחות לא באופן ישיר) להשגת יעדים מדיניים, אלא למנוע מהאויבים לפתח יכולות שיציבו איום חמור על מדינת ישראל ועל תושביה. עם זאת, אסטרטגיה זו עשויה לא להספיק, במקרים שבהם האיום החמור כבר התהווה, או אף התממש. במקרים אלו, תידרש גישת ההכרעה, באמצעות מערכה עצימה בהיגיון של מתקפת־נגד או מלחמת־מנע.

המלחמה, האינטנסיבית בעוצמתה והדחוסה במשכה, תוביל להפחתה חדה ומהירה של יכולות האויב, ותיצור בכך את חופש הפעולה המבצעי להתחלה בפעילות של כיסוח הדשא (גולן ופרל פינקל, 2021; סיבוני ובזק, 2021).

ניתן לראות את היישום השונה של תפיסה זו בזירות ה"טבעת" השונות. ביהודה ובשומרון - פריצתה של אנתפאצ'ת אלאקצא וגל פיגועי הטרור הקשים הגיעו לרף איום שחייב יציאה למבצע חומת מגן כמתקפת-נגד, ולאחריו נדרשו מספר שנים של כיסוח דשא (המתמשך עד היום), כדי להוריד את הטרור לרמה נסבלת. הפעילות כוללת בעיקר מבצעים לסיכול או לתפיסה של פעילי טרור, אך לצדה גם פעילות לסגירת עמותות המשרתות את ארגוני הטרור, סיכול כספי, מניעת הברחות לזירה, ועוד. השבעה באוקטובר הוביל למתקפת-נגד מתמשכת של ישראל ברצועת עזה, אשר בהדרגה הולכת והופכת בימים אלו לפעולה בהיגיון של כיסוח דשא, שסביר כי יימשך שנים גם הוא. בסוריה, זיהתה ישראל כבר משלב מוקדם את תהליך ההתבססות של איראן כפוטנציאל של איום בלתי נסבל, ותוך ניצול חופש הפעולה שלה בזירה זו, פועלת באופן מתמשך באסטרטגיית כיסוח דשא נגד מטרות של הציר האיראני שהיא מזהה במרחב; בה בעת, מול המשטר הסורי פועלת ישראל בהתאם לתפיסת הביטחון המסורתית, בהיגיון של הרתעה. בלבנון, ארגון חזבאללה מחזיק ביכולות בהיקפים וביאכויות המציבים איומים בלתי נסבלים. בעקבות לקחי השבעה באוקטובר, ועל רקע תפיסת האיום כפי שאנו מבינים אותו (צבא טרור דתי שלעולם לא ינטוש את אתוס המאבק בישראל), גישת שלילת היכולות שאנו מציעים דוחפת למלחמת-מנע נגד חזבאללה (לאו דווקא בעיתוי המיידית), כדי להביא לפגיעה קשה ביכולותיו, ולאחריה המשך פעילות רציפה לפגיעה ביכולות.

אפשר להתרשם כי רכיב שלילת היכולות מכניס את רכיב ההכרעה להקשר חדש, כך שיישומו אינו מתרחש כאירוע של מלחמה העומדת בפני עצמה, אלא כנקודה (נקודת-שיא) בתוך רצף של פגיעה באויבים. כמו כן, ההכרעה הופכת לרכיב אפשרי, ולא תמיד הכרחי, בתוך התפיסה הכוללת. בה בעת, גישת שלילת היכולות מגבירה גם את פוטנציאל הכניסה למערכה עצמה, כהידרדרות אפשרית מתוך מהלכי שלילת היכולות.

במעגלים הרחוקים יותר של האיום, וקונקרטי - אלו שמציבים צבאות הטרור בעיראק ובתימן - היכולות ההתקפיות הקונבנציונליות של צה"ל הופכות פחות רלוונטיות, והדומיננטיות צריכה לעבור לידי קהילת המודיעין, הכוחות המיוחדים וזרוע האוויר. מערכה מתמשכת ישראלית נגדם צריכה לכלול מגוון של פעולות חשאיות וחסויות, מסונכרנות ומגוונות, לרבות בממדי הסייבר, לוחמת מידע ותודעה, לצד פעולות קינטיות דוגמת התנקשויות ופגיעה באמצעים ובתשתיות.

עם זאת, טווחי הפעולה הרחוקים מגבילים את חופש הפעולה המבצעי והמדיני של ישראל, מה שמחייב להוסיף לוורסטיליות האופרטיבית העצמאית, אסטרטגיה של בריתות. בעוד הציר האיראני מפנה כלפי ישראל איום קואליציוני,

ישראל מתמודדת בשגרה עם האיום באופן עצמאי ברובו, שכולל שיתופי פעולה צבאיים חלקיים בלבד עם מדינות Like-Minded באזור ובקהילה הבינ-לאומית, שרחוקים ממיצוי הפוטנציאל שלהם. סדיקת הבידוד המדיני של ישראל במזרח התיכון, בעקבות הסכמי אברהם, מאפשרת לנו לבנות היום קיר מגן חדש, שיורכב מקואליציה של מדינות בעלות אינטרס משותף של מאבק באויב האיראני ושל שותפות אסטרטגית עם ארצות-הברית (חימיניס, 2023). הברית האזורית, בגיבוי מעצמתי מערבי-אמריקאי, תעניק לישראל יתרונות רבים בהיבטי הרתעה, שלילת יכולות והגנה. בהיבטי ההתמודדות עם האיומים במעגלים הרחוקים, הצורך בבריתות ובקואליציות הוא הכרח (Must) ולא רצוי (Nice to have). ישראל צריכה להיות שחקן פעיל ומרכזי בבריתות אלו, ואף חייבת אותן כדי לייצר מספיקות הגנתית בראייה של כלל רכיבי ההגנה הנדרשת. ברי כי במציאות המדינית המורכבת שהתפתחה לאחר השבעה באוקטובר, על ישראל לבחון מהם הדרכים למימוש הבריתות והקואליציות האזוריות, ואלו חובות ואילוצים משית עליה הכורח בשותפויות אלו.

מימוש יכולות "כחול לבן" מגוונות לשלילת יכולות מגורמי הצי, בשילוב גישה קואליציונית ופעולה דרך בריתות אזוריות ובינ-לאומיות, יאפשרו להרחיב את מסגרת הפגיעה באיומים הנשקפים לישראל לא רק באמצעות פגיעה בכל אחת מחברות הצי האיראני, אלא גם באמצעות פגיעה בציר כמערכת. עקרונות לניהול המערכה האנטי-קואליציונית נגד הצי האיראני על צבאות הטרור השונים שלו במעגלים השונים, ותוך שילוב פעולה נגד איראן עצמה – אינם יכולים לכלול רק פגיעה פיזית לגריעת יכולות, וצריכים לשלב ניתוח מודיעיני של "מפת הכאב" של כל אחת מחברות הקואליציה, ונקודות תורפה שלהן, של הזיקות בינן לבין עצמן, ושל הקואליציה בכללותה. "מפת הכאב" (חורב, 2015, עמ' 39-41) תדריך את המערכה ליצירה של טריזים בין חברות הקואליציה האיראנית והחלשת הזיקות ביניהן. למשל, קטיעת צירי העברות כספים, ידע ואמל"ח; יצירת מנופים עקיפים על חברות הקואליציה באמצעות גביית מחיר על פעילותן של חברות אחרות; העמקת מתחים אפשריים, למשל על רקע הבדלים דתיים (שיעה/ סונה); ועוד. גם כאן, יישומה של גישה זו מחייב דפוס פעולה קואליציוני מצידה של ישראל, ופעולה משותפת עם בנות ברית באזור. זאת, הן כגשר פסי לפעולה במעגלים רחוקים, והן כגשר תרבותי להבנת "האחר" וניתוח הגיונות הצד השני כבסיס להפעלה אפקטיבית של כלים "רכים" נגדו.

בפועל, ישנם תחומים שבהם כבר נוסד שיתוף פעולה רב-צדדי, אשר הוכיח את עצמו במלחמת השבעה באוקטובר. כך, בנוגע לברית ההגנה האווירית האזורית ובחסות אמריקאית, אשר משתפת בין ישראל ומדינות נוספות מערכי גילוי ויירוט של איומים אוויריים. דוגמה בולטת נוספת היא הקמתה של קואליציה ימית בין-לאומית בהובלה אמריקאית למאבק בחות'ים תוך כדי המלחמה. ברית ההגנ"א והקואליציה הימית סייעו באופן ניכר ליירוט איומים אוויריים ולאבטחת

נתיבי השיט והסחר הימי. באופן דומה, ניתן לחשוב על הפוטנציאל לבריתות הגנה נוספות – הרחבת ברית ההגנה האווירית בהיבטי היירוט (ולא רק הגילוי), הרחבת הקואליציה הימית לטיפול גם באיומים איראניים באזור מיצרי הורמוז והמפרץ הערבי, יצירת ברית מודיעינית, ותכנונים אופרטיביים משותפים נגד איראן וגרורותיה במסגרת גישת המניעה (מקמפיינים של תודעה, דרך סיכול כלכלי ועד מבצעים חשאיים ופעולות קינטיות).

השלכות למוכנות ולבניין הכוח

הגישה המוצעת כאן כוללת קריאה לעדכון תפיסת הביטחון באמצעות הוספה של רכיב חדש של מניעה ושליטת יכולות כרגל נוספת בתפיסת הביטחון, ומימוש שלה באמצעות גישת הוורסטיליות האופרטיבית, שאותה יש ליישם בשתי אסטרטגיות שונות – האחת לפעולה של צה"ל במעגל הפעולה הראשון ("מדינות הטבעת"), והשני במעגלי הפעולה הרחוקים יותר. על רקע השינויים הנגזרים מתפיסה זו, יש חשיבות לתת סימנים גם בשינויים הדרושים בתפיסת בניין הכוח של צה"ל ויתר זרועות הביטחון:

א. **אורך נשימה צה"לי למלחמה עצימה וממושכת:** הציווי המסורתי בתפיסת

הביטחון של ישראל לנהל מלחמה קצרה ככל הניתן, המשיך לקבל ביטוי בחשיבה האסטרטגית הישראלית גם בשנים האחרונות (שלח, 2015, עמ' 97-100; אסטרטגיית צה"ל, 2018; כוכבי, 2020). עם זאת, הבחינה ההיסטורית מלמדת כי משך המלחמות והמבצעים העצימים של ישראל נמצא במגמה של התארכות, והמלחמה בעקבות השבעה באוקטובר ממחישה זאת באופן עדכני ובולט מבעבר. נסיבות אלו מלמדות על הצורך בפיתוח אורך נשימה של הכוח הצבאי למלחמה ממושכת, לרבות סד"כ, פלטפורמות ומערכות, חימושים ומיירטים (פינקל, 2024). גישת שליטת היכולות מעלה את הצורך של היערכות למלחמה עצימה וממושכת, הן בשל ההידרשות האפשרית למלחמת-מנע (וקונקרטית נגד חזבאללה), והן בשל האפשרות שפעולות במסגרת שליטת היכולות יובילו להסלמה ולהידרדרות לעימותים צבאים (שם; אורטל, 2024). נוסף על כך, בניית אורך הנשימה של צה"ל למלחמה ארוכה תסייע למימוש גישת שליטת היכולות, בשל השפעתה החיובית על ניהול הסיכונים בתנאים של חשש פוחת מהידרדרות להסלמה (אורטל, 2021).

ב. **פוט"ש מסונכרן והדוק בין כל מפעילי הכוח הישראליים:** מימוש הוורסטיליות

האופרטיבית, במיוחד במעגלי פעולה רחוקים, מחייב שילוביות עמוקה בין כלל גורמי הפעלת הכוח. אומנם שילוביות זו כבר חושלה במהלך שנות המב"ם, אך ההידרשות לרציפות בהפעלת הכוח, והצורך בתנועתיות רבה בין סוגי פעולה שונים, שכל אחד מהם יהיה בהובלה של גורמים שונים, כמו גם ניהול הסיכונים הנועז יותר של גישה זו לעומת המב"ם – מחייבים כולם רמה גבוהה הרבה יותר של תיאום ושל סנכרון של כלל המאמצים בין כל מפעילי הכוח.

ג. **ניהול אסטרטגיה של בריתות וקואליציות:** יכולת פעולה אפקטיבית ומתמשכת במעגלים רחוקים מישראל מחייבת הסתמכות על ארצות-הברית ועל שיתופי פעולה עמוקים עם בעלי ברית באזור. אלו נחוצים הן בעבור חופש פעולה מבצעי ומדיני של ישראל, והן לאגבור הפעולות הישראליות כחלק ממערכה רחבה יותר שכוללת הפעלת כוח גם מצד שחקנים נוספים. ברי כי אסטרטגיה שכזו מגיעה עם מחירים ואילוצים, הקשורים בצורך להתחשב באינטרסים מדיניים, כלכליים וצבאיים של יתר חברות הקואליציה, לצד אלו של ישראל.

ד. **מאמץ לפיתוח אמל"ח "בלתי מתכלה" ולא תלוי טווח (בהתקפה ובהגנה)** - בהמשך לצורך באורך נשימה ובאסטרטגיית הצטיידות במאסות של אמל"ח, יש לרכז מאמצי מו"פ ורכש בהבשלה ובהצטיידות של יכולות "בלתי מתכלות", דוגמת נשקי אנרגיה, ובמערכות התקפה והגנה שאינן תלויות טווח (לדוגמה, בממד הסייבר).

ה. **חיזוק החוסן של שרשרת הייצור והאספקה** - כלכלת החימושים שעלתה במלוא עוזה במהלך המלחמה האחרונה, פרי חוסר המוכנות למלחמה ממושכת, לצד השלכות "המצור הימי" שהטילו החות'ים במיצרי באב אלמנדב, מעידים על הצורך בחיזוק העצמאות של יכולת הייצור של תעשיות הביטחון המקומיות. עקרונות המענה לאתגר צריכים לכלול הרחבה של התעשיות המקומיות, גיוון וקירוב ספקיות, וחיזוק שיתופי פעולה אזוריים ובין-לאומיים עם מדינות ידידותיות.

סיכום

רשת צבאות הטרור הדתיים שאיראן הקימה או "אימצה" לאורך העשורים האחרונים, הבשילו לכדי **איום אסטרטגי** על מדינת ישראל, הבא לידי ביטוי בשחיקת היתרון הכמותי והאיכותי של ישראל, ובקשייה להשיג את יעדיה הצבאיים והמדיניים על בסיס תפיסת הביטחון הקיימת. חומרת האיום התחורה והתחדדה באופן טרגי בעקבות מלחמת השבעה באוקטובר. בהינתן המשך המגמות הנוכחיות, עוצמת האיום צפויה להמשיך ולהתרחב בשנים הקרובות, כנגזרת מהנחישות האיראנית להגדיל את ההיקף ואת האיכות של אמצעי הלחימה שבידי צבאות אלו. לכן, **אנו רואים הכרח לשלב בתפיסת המענה מול איום זה את עיקרון המניעה האסטרטגית - גישה יוזמת, שיטתית ומתמשכת לשלילת יכולות האויבים אל מתחת לרף האיום הנסבל.** גישה זו שונה מהמב"ם, היות שהיא מחויבת להסרת האיום ולא להישארות מתחת לסף המלחמה.

את שלילת היכולות יש לממש באמצעות **ורסטיליות אופרטיבית** - גישה תחבולנית שעיקרה תנועתיות מתמדת ומנוהלת בין שיטות לוחמה, ממדים, זירות וסיפי פעולה שונים, כדי למנוע מרשת האויבים להסתנכרן ביניהם ומול ישראל,

ולצמצם את האילוצים המדיניים על חופש הפעולה. הוורסטיליות האופרטיבית תתבטא במעגל הקרוב באמצעות אסטרטגיית "כיסוח דשא", ובמקרה הצורך תקדם לה מלחמת-מנע. במעגלים רחוקים, הגישה תיושם בהובלת זרוע האוויר, הכוחות המיוחדים וקהילת המודיעין, ותתאפיין בפעולות מניעה ישראליות, לצד פעולה במסגרת קואליציות.

גישת המניעה ויישומה באמצעות הוורסטיליות האופרטיבית מקיימת **זיקות מורכבות לרכיבי תפיסת הביטחון הקיימים**. בהקשר של ההתמודדות עם צבאות הטרור (ובשונה מהתמודדות עם איומים מדינתיים ובהם איראן), היא אמורה ליתר או לפחות לצמצם את ההישענות על רכיבי ההרתעה וההרתעה, ששבה ומוכחת כבעייתית; ההרתעה בשירות גישת המניעה תתמקד בהרתעה על יכולות, המתפתחות לכדי איום אסטרטגי. ההידרשות ליישום המניעה ייקבע גם כנגזרת מרמת ההגנה הישראלית מול האיומים השונים, ומידת ההצלחה של המניעה תחושב גם לפי רמת האיומים השוירים, ובה תשוקלל יכולת ההגנה מפניהם. גישת המניעה מקיימת גם זיקה מורכבת להכרעה – יישום מוצלח של המניעה יסייע להימנע מהצורך במערכה הכרעתית, אך מנגד, המניעה עשויה לחייב מלחמת-מנע כמהלך מקדים, והפעלתה מגלמת סיכון של הידרדרות למערכה רחבה.

גישת המניעה מציבה אתגר גדול למנהיגות המדינית והצבאית. ראשית, היא כרוכה בקבלת החלטות על יוזמות התקפיות מול חצייה של קווים אדומים, על העלויות והמחירים הצפויים של הפעולה, ועל הנעלמים בנוגע להשיגיה. אלו דפוסי קבלת החלטות פרו-אקטיביים ומוטי-תוחלת, בשונה מדפוסי קבלת החלטות המגלמים תפיסה שונאת-סיכון הנוטה להימנעות. נוסף על כך, זוהי גישה המחייבת חוסן לאומי, והירתמות של המנהיגות הפוליטית לבנייתו, כדי לגייס את התמיכה הציבורית הנדרשת במערכה שניתן גם להציגה כמלחמת ברירה.

גישה זו מחייבת **עדכונים גם בדפוסי המוכנות ובניין הכוח**, ובכלל זה: בניית **אורך נשימה למלחמה ארוכה**, לרבות חיזוק יכולות עצמאיות בשרשרת האספקה והייצור; **פו"ש שילובי הדוק בין מפעילי הכוח השונים** בישראל (שיסודותיו הונחו בניהול המב"ס); **ואסטרטגיה קואליציונית**, המחויבת לשיתופי פעולה עמוקים עם מדינות ערב והמערב, תוך הפנמת הצורך להתחשב גם באינטרסים הרחבים שלהם. אנו רואים צורך בפיתוח נוסף של גישת המניעה ושל אופן יישומה בתפיסת הביטחון הישראלית בכלל, ומול האיום של רשת צבאות הטרור הדתיים של איראן בפרט. זאת במיוחד נוכח עוצמת האיומים הניצבים כיום בפני מדינת ישראל, האתגרים והסיכונים הכרוכים ביישום גישת המניעה, אך גם ההכרח שאנו רואים בשילובה בתפיסת המענה מול האיומים, והמיעוט היחסי של כתיבה אודותיה.²

² המחברים מבקשים להודות לתא"ל (מיל') שיר עוז על סיועו, וכן לאלוף (מיל') ידידיה יערי, לתא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל, לתא"ל (מיל') איתי ברון ולתא"ל (מיל') יוסי קופרווסר על הערותיהם.

רשימת המקורות

- איזנקוט, גדי וסיבוני, גבי (2019). **קווים מנחים לתפיסת ביטחון לישראל**. מזכר 196, המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- אורטל, ערן (2021). "הזוב על גב הפיל: מקומה של המערכה בין המלחמות בתפיסת הביטחון של ישראל". **עדכן אסטרטגי**, כרך 24, גיליון 2, עמ' 86-91.
- אורטל, ערן (2024). "מלחמת עזה 2023, והמלחמה שאחריה". **עיונים בביטחון המזרח התיכון** 204, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן.
- לשכת הרמטכ"ל (2018). **אסטרטגיית צה"ל**.
- בן ישראל, יצחק (2013). **תפיסת הביטחון של ישראל**. הוצאת משרד הביטחון.
- בר יוסף, אורי (פברואר 2024). "קיר הברזל שאבד: השיבה מחדש על תפיסת ביטחון שהייתה לאומי". **עדכן אסטרטגי**, המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- ברון, איתי וולנסי, כרמית (אוגוסט 2010). "המהפכה בעניינים צבאיים של הציר הרדיקלי". **מערכות**, גיליון 432, עמ' 40-53.
- ברון, איתי (מאי 2023). "מ'נשק חכם' ל'צבא חכם': ההשלכות התפיסתיות של הכניסה האיראנית ל'מועדון הדיקו'". **בין הקטבים**, גיליון 39, עמ' 97-118.
- גולן, יאיר ופרל פינקל, גל (מאי 2021). "על התמרון והאימונים לקראתו". **מערכות**, גיליון 490, עמ' 30-35.
- גת, עזר (15 בפברואר 2024). "מטרות המלחמה בעזה - והאסטרטגיה להשגתן". פרסום מיוחד, **המכון למחקרי ביטחון לאומי**.
- דקל, אודי ועיניב, עומר (2017). **תפיסת ביטחון לאומי מעודכנת לישראל**, מזכר מיוחד, המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- הכהן, גרשון (2016). "המשבר בצבא היבשה". בתוך: מאיר אלרן, גבי סיבוני, קובי מיכאל (עורכים). **אסטרטגיית צה"ל בראי הביטחון הלאומי**. המכון למחקרי ביטחון לאומי, עמ' 99-108.
- הנקין, יגיל (דצמבר 2016). "מה יבטיח את קיומנו?". **השילוח**, גיליון 2, עמ' 47-79.
- חורב, מוני (אוקטובר 2015). "מבצעי הרתעה: מה ניתן ללמוד מהניסיון הצה"לי ברצועת עזה?". **עיונים בביטחון המזרח התיכון** 115, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן.
- חמיניס, איתי (מאי 2023). "מלנכוליה צבאית - על עלייתה ודעיכתה של האסטרטגיה הצבאית של ישראל להתמודדות עם איראן". **בין הקטבים**, גיליון 39, עמ' 79-95.
- טל, ישראל (1998). **ביטחון לאומי: מעטים מול רבים**. הוצאת דביר.
- כוכבי, אביב (אוקטובר 2020). "הקדמת הרמטכ"ל". **בין הקטבים**, גיליון 28-30, עמ' 7-10.
- ליש, גור (פברואר 2019). "תפיסת הביטחון בשגרה". **בין הקטבים**, גיליון 19, עמ' 119-132.
- מתניה, אביתר ובכר, מנחם (פברואר 2023). "מניעה אסטרטגית כ"רגל חמישית" בתפיסת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל - מסמך יסוד". **עדכן אסטרטגי - מזכר מיוחד**, המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- סיבוני, גבי וזוק, יובל (1 ביוני 2021). "תפיסת הניצחון: הצורך בתפיסת לחימה מעודכנת". **מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון**.
- סימן טוב, דודי ושטרנברג, דוד (מאי 2022). "המב"מ והשתנות 'דרך המלחמה' של צה"ל". **בין הקטבים**, גיליון 37.
- פינקל, מאיר (2024). "לאור מלחמת חרבות ברזל - הרובד הצבאי של תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל". **בין הקטבים**, גיליון 41.

- עמידרו, יעקב (אוקטובר 2020). "תפיסת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל". **בין הקטבים**, גיליון 28-30, עמ' 19-34.
- עמידרו, יעקב (4 מאי, 2023). הרצאה בכנס "מניעה אסטרטגית כעקרון יסוד בתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל". **התוכנית ללימודי ביטחון באוניברסיטת תל-אביב והמכון למחקרי ביטחון לאומי**, תל-אביב.
- ענבר, אפרים ושמיר, איתן (2013). "כיסוח הדשא" – האסטרטגיה של ישראל להתמודדות עם סכסוכים מתמשכים בלתי פתירים". **עיונים בביטחון המזרח התיכון 105**, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן.
- צימט, רז (פברואר 2024). **מעורבותה של איראן במרחב הערבי: הגיונות, יעדים ומאפיינים**. מזכר 232, המכון למחקרי ביטחון לאומי ומרכז אליאנס ללימודים איראניים.
- קס, אפרים (1990). **מתקפת פתע**. מערכות.
- שבתאי, שי (9 בינואר 2024). "חרבות ברזל: מה עושים עם אסטרטגיית הביטחון הלאומי ותורת הביטחון הלאומי – כיווני חשיבה ראשוניים". **מבט מבס"א 252**, חלק 2. מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן.
- שלח, עפר (2015). **האומץ לנצח**. ידיעות ספרים.
- שלח, עפר וולנסי, כרמית (יולי 2023). **המב"מ על פרשת דרכים: המערכה בין המלחמות 2013-2023 – מה הלאה?**. מזכר 225, המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- שמיר, איתן (פברואר 2017). "שינוי מול המשכיות בתפיסת הביטחון הישראלית: בחינה מושגית אל מול סביבה משתנה". בתוך: אפרים ענבר (עורך). **המלחמות הקטנות של צה"ל**. עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 128, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן, עמ' 31-52.